

Дрібна приватизація земель Карпатського макрорегіону: здобутки та проблеми

М. В. Шурик,
доктор економічних наук,
перший проректор,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького

Масова приватизація земель у сільському господарстві Карпатського макрорегіону не забезпечила суттєвого підвищення ефективності відтворення земельних ресурсів. Дрібна приватизація сільгоспугідь домогосподарствами значно загострила проблеми використання, збереження, поліпшення та охорони земель.

Відтворення земельних ресурсів сільського господарства, особливо під час проведення земельної реформи, стало предметом досліджень багатьох відомих учених. При цьому особливо важлива роль у наукових публікаціях відводиться аналізу процесу приватизації земельних ділянок, оскільки запровадження приватної власності на землю, на думку окремих дослідників – провідників земельної реформи, є одним із найдієвіших інструментів підвищення ефективності функціонування аграрного сектору економіки. Саме приватизація земельних ресурсів АПК є одним з найважливіших чинників формування ринково орієнтованої економічної моделі. Відповідно до загальнодержавної концепції проведення земельної реформи, на найвищому рівні були розроблені й прийняті законодавчі документи, що містять нормативно-правові засади трансформації земельних ресурсів. Насамперед слід зазначити Укази Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва” від 10.11.1994 року № 666 / 94 та “Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам та організаціям” від 08.08.1995 р. № 720 / 95, якими встановлювався механізм паювання і визначалися права власників земельного паю [1; 2]. Практична реалізація приватизації земель здійснювалася відповідно до вимог Методичних рекомендацій щодо паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям, затверджених Наказом Держкомзему України від 20.02.1996 року за № 11 [3]. Треба також зазначити, що під час проведення земельної реформи законодавчі документи, що регулювали процедуру роздержавлення, виділення земельних паїв домогосподарствам та приватизацію земель, постійно доповнювалися, коректувалися тощо.

Результатом попереднього етапу земельної реформи став поділ цілісних земельних масивів колишніх сільськогосподарських підприємств на дрібні земельні ділянки (паї). Зазначимо, що безкоштовне виділення земельних ділянок (паїв) домогосподарствам з подальшою їх приватизацією не призвели до очікуваного зростання ефективності, оскільки форма власності на землю не завжди

спричинює поліпшення відтворення земельних ресурсів. При всій важливості власності як економічної і правової категорії, що суттєво впливає на процеси управління майном, не можна ставити ефективність і результативність управління виробництвом у пряму залежність від форм власності на основні засоби та землю. Як показав досвід реформування власності в аграрному секторі економіки в 2001–2004 роках, зміна власності та форм господарювання не сприяли значному економічному зростанню [4, с. 6]. Більше того, власниками земельних паїв стала значна частина селян пенсійного віку, або такі, які отримали ділянки через третіх осіб. У власність селян передано 27,2 млн. га сільськогосподарських угідь. З цих громадян дві третини – особи пенсійного віку, з яких близько третини не мають спадкоємців або спадкоємцями є іноземні громадяни, а через десять років кількість таких громадян може подвоїтися [5, с. 13]. Деякі вчені вбачають у процесі приватизації земель джерело отримання нетрудових доходів. І коли призов до встановлення приватної власності на землю обґрунтовується турботою про інтереси селянина, то, на нашу думку, мається на увазі перетворення її у кінцевому підсумку на засіб одержання нетрудових доходів, ренти великими власниками [6, с. 56].

Взагалі оцінка вченими дрібної приватизації в аграрному секторі економіки в цілому і земельних ресурсів зокрема не є однозначною і часто має суперечливий характер. Особливо це стосується оцінки приватизаційного процесу земельних ділянок (паїв) для господарств населення в Карпатському макрорегіоні.

Мета цієї статті – оцінити доцільність та результативність дрібної приватизації земель в аграрному секторі Карпатського макрорегіону на завершеному етапі земельної реформи, проаналізувати найважливіші передумови трансформації земельних відносин у зв'язку з удосконаленням приватизаційного процесу домогосподарствами.

Земельна реформа в сільськогосподарському секторі економіки Карпатського макрорегіону була спричинена відносно низькою ефективністю відтворення земельних ресурсів. Насамперед це стосувалося таких найважливіших їх складових, як використання, поліпшення, збереження та охорона земельного фонду колишніми його власниками та користувачами. Відомо, що до проголошення незалежності нашої держави та в перші роки самостійності більшість земельних ресурсів знаходилась у підпорядкуванні та користуванні колгоспів та радгоспів. Соціалістичною суспільно-економічною формацією у свій час було задеклароване рівне право усіх громадян країни на землю, у зв'язку з чим були сформовані колективна та державна форми

власності, які, за задумом тодішніх ідеологів, втілювали у собі можливості реалізації рівного права кожного громадянина володіти землею. Суспільна форма власності, що поєднувала колективну та державну, була проголошена загальнонародною. Щодо приватної форми власності на землю в аграрному секторі Карпатського макрорегіону, то після Другої світової війни вона була в основному насильно знищена шляхом націоналізації та конфіскації земель у поміщиків, заможних селян (куркулів), духовенства тощо. Натомість селяни одержали у підпорядкування (не у приватну власність) дрібні земельні (присадибні) ділянки, розмір яких не перевищував, згідно з вимогами чинного законодавства, 0,25 га і на яких селяни організували власне підсобне господарство. Треба зазначити, що інколи певну допомогу в організації підсобного господарства селяни надавали сільськогосподарські підприємства. Взагалі таку організацію земельного підсобного господарства в Карпатському макрорегіоні можна з певною умовністю назвати виправданою, оскільки при цьому інколи забезпечувався баланс між площею земельної ділянки, трудовими і матеріальними ресурсами. Зазначимо також, що в аналізованому відрізку часу значного розвитку на селі набуло тваринництво, оскільки більшість селян займалися розведенням худоби, свиней, птиці тощо. Завдяки цьому селянин мав можливість не лише забезпечити власну сім'ю м'ясом, молоком, яйцями й іншими продуктами харчування, а й поліпшувати якісний склад ґрунтів за рахунок внесення органічних добрив (гною), що вироблялися у власному підсобному господарстві. Таким чином, існуючі можливості давали змогу домогосподарству в основному власними силами (матеріальними, фінансовими, трудовими) забезпечувати просте відтворення присадибних ділянок. Треба зазначити, що земля селянами цінувалася, оскільки практично не було незадіяних та покинутих земельних ділянок. Разом з тим, використання присадибних земельних ділянок домогосподарствами на селі не можна однозначно оцінити позитивно, оскільки організація земельних господарств будувалася на засадах "зрівнялівки". Важливим чинником, що гальмував належне відтворення земельних ділянок слід вважати також відсутність права селянина на приватизацію землі, що йому належить. Приватна власність на землю, що йому належить, категорично відкидалася чинною на той час соціалістичною системою господарювання, оскільки вона, на думку провідників марксистсько-ленінської теорії, є основною причиною експлуатації селян, а також позбавляє права кожного володіти землею. Більше того, за твердженням комуністичних ідеологів, індивідуальний сектор економіки, представлений в абсолютній своїй більшості господарствами селян, з часом зникне. Водночас зростає важливість і значущість колективних агроформувань, що, на їх думку, зможуть забезпечити належне відтворення земельних ресурсів і завдяки цьому значно наростити обсяги виробництва сільськогосподарської продукції. Однак, як засвідчують резуль-

тати організації земельного господарства колишніми колгоспами та радгоспами, очікуваних результатів ними не було досягнуто.

Принагідно зазначимо, що земельна реформа пострадянського періоду також не забезпечила високоефективного використання, поліпшення, збереження та охорону земель. Більше того, з часу її започаткування в Карпатському макрорегіоні не досягнуто рівня обсягу виробництва сільськогосподарської продукції дореформеного періоду. Таким чином, уже в умовах трансформації земельних відносин колгоспи і радгоспи не змогли налагодити належне відтворення земельних ресурсів. Однією з причин недостатності відтворювального процесу в аграрному секторі макрорегіону, на думку провідників земельної реформи, була заборона приватної форми власності на землю. Саме приватизація земель мала слугувати домінантою підвищення ефективності використання, покращання, збереження та охорони земель. У зв'язку з цим на найвищому рівні було прийняте рішення про ліквідацію колгоспів і радгоспів як найбільш типових сільськогосподарських підприємств, в основі організації яких було колективне ведення земельного господарства. При цьому трансформація земельних ресурсів проводилася шляхом роздержавлення, паювання та приватизації земель, поділу цілісного земельного фонду серед величезної кількості дрібних господарств населення.

Зважаючи на можливі негативні наслідки проведення паювання земель, учені вже в той час застерігали, що паювання землі є таким самим обманом, як і "сертифікація" фабрик і заводів [7, с. 285].

Варто визнати, що економічна модель реформування земель, стратегією якої був пошук реального власника землі, господаря у Карпатському макрорегіоні себе не виправдала, оскільки в основу її проведення було покладено принцип реалізації приватної власності через використання "соціалізованого", а не професійно-ділового підходу до організації процесу відтворення земельних ресурсів. Аналіз становлення та розвитку дрібної приватизації земель у сільському господарстві Карпатського макрорегіону засвідчує, що інакше бути не могло, оскільки використання принципів соціалізованого підходу до розподілу земель, тотальна і поспішна приватизація не сумісні з організацією земельного господарства в умовах ринкової моделі. При цьому, що найважливіше, втрачена можливість запровадження професійного, сучасного інноваційного підходу до відтворення земель. У результаті чого основними користувачами сільськогосподарських угідь стали дрібні господарства селян (табл. 1, за даними [8, с. 88]).

Найбільш численна група дрібних користувачів земель нині представлена громадянами.

Зокрема, в Івано-Франківській області в їх підпорядкуванні знаходиться 62,5% сільськогосподарських угідь, у т. ч.: рілля – 71,7%, перелоги – 78,8%, сіножаті – 75,7%, пасовища – 20,4%, багаторічні насадження – 85,4%. Середній розмір площі землі домогосподарства на початок 2007 року тут

Розподіл земельної площі сільськогосподарських угідь
в Івано-Франківській області на кінець 2006 року

(тис. га)

	Загальна земельна площа	Сільськогосподарські угіддя					
		Усього	у тому числі				
			рілля	перелоги	сіножаті	пасовища	багаторічні насадження
Усього земель	1392,7	633,3	372,4	30,7	82,6	131,1	16,5
Землі сільськогосподарських підприємств і громадян	521,4	497,2	359,1	26,1	65,9	30,6	15,5
Землі недержавних сільськогосподарських підприємств	101,7	94,8	86,0	1,0	3,1	3,3	1,4
– з них фермерських господарств	21,9	21,4	18,9	0,2	0,9	1,1	0,3
Землі державних сільськогосподарських підприємств	8,0	6,9	5,2	0,9	0,3	0,5	—
Землі громадян	411,7	395,5	267,9	24,2	62,5	26,8	14,1
– з них особисті селянські господарства населення та присадибні ділянки	258,6	243,9	192,0	0,6	35,8	3,6	16,8
Землі користувачів інших категорій	871,3	136,1	13,3	4,6	16,7	100,5	1,0

становив лише 0,97, тимчасом як по Україні він складає 1,21 га.

Земельна реформа в сільськогосподарському секторі економіки Карпатського макрорегіону привела також до утворення нових підприємств, у складі яких найбільшу питому вагу займають фермерські господарства. Зокрема, на 1 липня 2006 року, згідно з офіційними даними статистики, в Івано-Франківській області нараховувалося 542

фермерських господарств, що складає 69,0% від загальної кількості діючих підприємств у сільському господарстві за організаційно-правовими формами господарювання. Функціонуючі нині фермерські господарства також слід віднести до категорії дрібних, оскільки в більшості з них середній розмір земельної площі становить менше 10 га (табл. 2, за даними [8, с. 182]).

Таблиця 2

Групування фермерських господарств Івано-Франківської області
за розміром земельних площ на кінець 2006 року

	Кількість господарств, од.	Питома вага до загальної кількості господарств, %	Загальна площа сільгоспугідь, га	Питома вага до загальної площі сільгоспугідь, %	Припадає сільгоспугідь у середньому на одне господарство, га
Господарства, що мають землю, у тому числі:	517	95,4	20758,6	100	40,2
– до 3 га	76	14,0	171,0	0,8	2,3
– від 3,1 до 5,0 га	80	14,8	343,2	1,7	4,3
– від 5,1 до 10,0 га	130	24,0	955,9	4,6	7,4
– від 10,1 до 20,0 га	85	15,7	1235,2	6,0	14,5
– від 20,1 до 50,0 га	82	15,1	2726,9	13,1	33,3
– від 50,1 до 100,0 га	26	4,8	1708,5	8,2	65,7
– від 100,1 до 500,0 га	33	6,1	7098,8	34,2	215,2
– більше 500 га	5	0,9	6519,1	31,4	1303,8
Господарства, що не мають землі	25	4,6	—	—	—
Усього господарств	542	100,0	20758,6	100,0	38,3

Із загальної кількості лише 5 господарств мали у підпорядкуванні земельні угіддя, що перевищували 500 га. На думку вчених, раціональними можуть бути сільськогосподарські підприємства, площа землі в обробітку яких становить 1,6 – 2,5 тис. га, та фермерські господарства 300 – 500 га, оскільки вони використовують менш потужну техніку і машини [9, с. 17]. Таким чином, сформовані під час приватизації наявних земель розміри об'єктів землекористування в аграрному секторі Карпатського макрорегіону потенційно не в змозі забезпечити ефективно їх відтворення. “Доводиться констатувати, що приватизація ще не продемонструвала в наших умовах серйозних економічних успіхів, що ефективний власник поки не з'явився, за окремими винятками” [10, с. 90]. Слід зазначити, що домінантою земельної реформи в сільськогосподарському секторі економіки був пошук ефективного приватного власника земель, який би в умовах ринкової моделі господарювання зумів би забезпечити раціональне відтворення земельних ресурсів.

Разом з тим, слід усвідомити, що процес юридичної приватизації паїв не може фактично забезпечити ефективно їх відтворення. Якщо земля нічо-

го не варта, то її хочуть брати усі, якщо землю потрібно купити, то її візьмуть тільки ті, хто буде на ній працювати [14, с. 277]. Однак для цього потрібно створити певні передумови, оскільки нині абсолютна більшість сільського населення не має достатньо грошових коштів, належних професійних знань і організаторських здібностей, не володіє сучасною матеріально-технічною базою тощо. Крім того, абсолютна більшість власників паїв – це особи пенсійного віку (близько 70%). Дрібна приватизація земельних ресурсів без відповідної допомоги ззовні, створення адекватної інфраструктури не може наразі забезпечити ефективно відтворення земель.

Чинне земельне законодавство в Україні гарантує рівні права усім суб'єктам господарювання. Разом з тим, незважаючи на законодавчо проголошену рівноправність усіх форм власності, пріоритетність підсвідомо відведена приватній формі (табл. 3, за даними [11]). Нині в аграрному секторі Карпатського макрорегіону переважна частина сільськогосподарських угідь знаходиться у приватному користуванні. Натомість державна і особливо колективна форми власності на землю втратили свою домінуючу роль.

Таблиця 3

Розподіл сільськогосподарських угідь за формами власності у Карпатському макрорегіоні станом на 01.01.2007 р.

(тис. га)

Назва регіону	Площа сільгоспугідь, що перебувають у використанні		Сільгоспугіддя у державній власності (постійне користування)		Сільгоспугіддя у колективній власності		Сільгоспугіддя у приватній власності	
	усього	у т. ч. рілля	усього	у т. ч. рілля	усього	у т. ч. рілля	усього	у т. ч. рілля
Закарпатська обл.	361,4	167,2	17,2	8,9	–	–	266,1	166,2
Івано-Франківська обл.	416,9	286,8	30,0	19,2	–	–	410,4	325,7
Львівська обл.	869,4	578,8	79,2	71,3	–	–	787,5	611,7
Чернівецька обл.	355,1	242,6	28,6	25,3	–	–	347,3	287,8
Разом по макрорегіону	2202,8	1275,4	155,0	124,7	–	–	1811,3	1391,4

Проміжні результати земельної реформи переконують, що при розподілі сільськогосподарських угідь за формами власності було використано радикальний підхід. При цьому проголошена рівноправність усіх форм власності швидше за все має декларативний характер, що завдає значної шкоди формуванню якісно нової моделі ведення земельного господарства, яка б забезпечувала ефективно відтворення земельних ресурсів в умовах ринкових економічних відносин. Штучне надання пріоритетності розвитку приватного землеволодіння в Карпатському макрорегіоні з використанням ліберальної моделі реформування та без урахування існуючого інституціонального середовища призвело до негативних результатів, оскільки ефективність відтворення земельних ресурсів визначається не формою власності, а вмінням належно організувати відтворювальний процес. Після періоду тотальної зарегульованості, під впливом нищівної критики

вад соціалізму на тлі позитивних прикладів лібералізації економіки розвинених країн були форсовано впроваджені принципи приватної власності, вільного підприємництва, послаблення втручання держави в економіку тощо [12, с. 97]. Ми не заперечуємо запровадження приватної форми власності на сільськогосподарські угіддя. Мова йде про створення певних передумов приватизації, які б забезпечували реальний позитивний результат при використанні, збереженні, поліпшенні та охороні земель її власником. Сподіватись на те, що кожне домогосподарство, яке безкоштовно одержало в користування (власність) земельний пай, зможе ефективно організувати землевикористання, не є виправданим. Ми переконані, що в умовах ринкової моделі відтворення земель аграрного сектору має бути побудовано адекватно високорозвинутим сферам економіки. Земля потребує насамперед професійного підходу до її відтворення з використанням іннова-

ційних продуктів. Безкоштовна роздача земель практично всім бажаним, включаючи сільську інтелігенцію, пенсіонерів, забезпечить, у кращому випадку, лише виживання, а не стабільний, гарантований розвиток аграрного сектору. Це аксіома, без усвідомлення якої земельна реформа приречена на невдачу. Щодо вчителів, медичних працівників, інших представників сільської інтелігенції, то, на нашу думку, соціальне забезпечення має бути обов'язком держави. Держава нині, на жаль, не виконує патерналістські функції щодо цих верств сільського населення. Провідникам трансформації земель у аграрному секторі Карпатського макрорегіону потрібно усвідомити, що освітянин, працівник культури, лікар, на підготовку якого держава затратила значні кошти, повинні займатися лише своєю професійною справою за фахом, набутим у навчальному закладі.

Особливо негативно на відтворення земельних ресурсів аграрного сектору досліджуваного макрорегіону впливає негативна динаміка кількості державних та колективних сільськогосподарських підприємств (або відсутність їх взагалі), які б любіювали інтереси держави, створювали конкурентну атмосферу, подолання монополізму тощо. Агроформування зазначеного типу можуть стати основними провайдерами регуляторного впливу держави та місцевих органів самоврядування на становлення і розвиток земельних відносин відповідно до задекларованої загальнонаціональної аграрної політики. Завдяки колективним і державним сільськогосподарським підприємствам уряд може впливати на характер формування аграрного ринку шляхом регулювання цін на сільськогосподарську продукцію, здійснення інтервенцій тощо. Нині ж державні чиновники відтворення земельних ресурсів віддали на відкуп дрібному приватному власнику, не забезпечивши при цьому збереження великого товарного спеціалізованого сільськогосподарського виробництва. Відбулося подрібнення значної частини сільгоспідприємств [13, с. 22]. Дрібна приватизація через розширення особистих селянських господарств в аграрному секторі Карпатського макрорегіону виявилася малоефективною, оскільки площі особистих підсобних господарств завдяки приєднанню до них паїв зросли більше як у три рази, а обсяг виробництва сільськогосподарської продукції на цих землях, як було зазначено вище, навіть не досяг рівня 1990 року. Основною причиною недостатнього використання землі є відсутність відповідних фінансових ресурсів, професійних знань та кадрового забезпечення, високий рівень зношеності техніки, устаткування, тощо.

Для підвищення ефективності відтворення земельних ресурсів у досліджуваному макрорегіоні необхідне створення аграрних підприємств ринкового типу всіх форм власності. Процес формування таких підприємств доцільно розпочати з інвентаризації земельного фонду аграрного сектору. Це дасть можливість отримати такі результати:

- 1) побудувати новий Земельний кадастр та визначити бонітет ґрунтів;
- 2) переглянути нинішній склад власників і користувачів земель;
- 3) виконати облік не залучених в обіг земель пайового фонду;
- 4) установити кількість покинутих і необроблених земель;
- 5) перевірити законність володіння земельними паями окремими громадянами.

Існують також інші складові, що зможуть бути оприлюднені за результатами інвентаризації. Підсумки переобліку земельних угідь можна буде використати для формування сільськогосподарських підприємств усіх форм власності, що забезпечуватимуть відтворення земельних ресурсів, шляхом формування оптимального розміру земельного фонду, підготовки висококваліфікованих професійних кадрів, створення сучасної матеріально-технічної бази за умов достатньої забезпеченості фінансовими ресурсами.

Процес формування сільськогосподарських підприємств буде тривалим, суперечливим, оскільки щільно корелюватиме з відносинами власності на землю. Однак у цьому випадку, коли мова йде про стратегічний, загальнонаціональний ресурс – землю, в умовах недостатньо сформованих економічних відносин виправданим є застосування авторитарних методів впливу для потреб оптимізації використання, збереження, поліпшення та охорони земель.

Роздержавлення, паювання та дрібна приватизація земель на загал з метою досягнення популістської справедливості є не що інше, як штучне зв'язання державою, місцевими органами самоврядування власних проблем за рахунок осіб, професійне призначення яких зовсім інше. Зазначене стосується не лише інтелігенції, а й осіб пенсійного віку, інших категорій сільського населення, які не мають безпосереднього відношення до земель сільськогосподарського призначення. Аксіомою організації процесу відтворення земель має бути, в першу чергу, професіоналізм, високі організаторські здібності, вміння працювати в умовах високого ризику, конкурентоспроможності, запровадження інноваційних продуктів тощо. Аграрна галузь, як і інші сфери діяльності, потребує організації ведення земельного господарства на засадах, на яких функціонує промисловість, будівництво, транспорт, зв'язок тощо. Ми вважаємо, що сільське господарство у своєму подальшому розвитку залишатиметься хронічно відсталою, низькоефективною сферою діяльності через відсутність професійного підходу до організації відтворення земельних ресурсів. Нарощення обсягів фінансової допомоги, запровадження інноваційних продуктів, надання різного роду преференцій та пільг, запровадження різноманітних заходів протекціонізму в кращому випадку зможуть забезпечити разовий, тимчасовий успіх і не більше. Аграрна галузь, зокрема відтворення земельних ресурсів, потребує радикальних змін, що ґрун-

туються на сучасних законах ринкової економіки. Тому запровадження масової дрібної приватизації земель на селі з метою отримання сертифікату на володіння земельною ділянкою (паєм) для увічнення права недоторканості на пай слід негайно призупинити. Нинішня приватизація земель селянами, інтелігенцією, пенсіонерами та іншими категоріями сільського населення не сприятиме підвищенню ефективності відтворення земельних ресурсів, а навпаки, значно погіршить процес їх використання, збереження, поліпшення та охорони. Вважаємо, що мотивацією дрібної приватизації є не що інше, як реалізація та узаконення корисливих інтересів окремих громадян, які хочуть одержати у власність земельну ділянку з метою її перепродажу за значно вищими цінами. Зрозуміло, що призупинення приватизації земель у сільському господарстві Карпатського макрорегіону певною мірою призведе до порушення прав громадян, які наразі приватизували землю або збираються це зробити найближчим часом. Для усунення можливих складностей доцільним є оцінювання результатів приватизації. Насамперед це стосується проведення незалежної експертизи можливостей забезпечення новими власниками заходів поліпшення, збереження, охорони та використання приватизованих земель, дотримання вимог екологічної безпеки, розв'язання гострих соціальних проблем, оскільки приватизація як інструмент реалізації аграрної політики має забезпечити розв'язання не лише власних інтересів, а й усього соціуму. До уваги слід обов'язково брати стратегію та потенційні можливості розвитку земельних господарств приватної форми власності

через призму професійності, суспільної корисності, фінансової та кадрової забезпеченості, уміння працювати в умовах зростаючої ринкової конкурентоспроможності тощо. Саме ці критерії потрібно використовувати при визначенні доцільності проведення дрібної приватизації.

Узагалі під час приватизації земель дрібними господарствами на селі слід законодавчо запровадити якісно нові засади її проведення, зокрема в частині диференціації розміру земель, що приватизуються. При цьому доцільним буде такий поділ приватизованих земель господарств населення: земельні ділянки до 0,5 га, що дозволяють організувати ведення невеликого товарного виробництва сільськогосподарської продукції; від 0,5 до 2,0 га – земельні господарства, яким потрібно надати статус малих підприємств. Використання пропонованого поділу земель за розміром дасть можливість урахувати особливості організації земельного господарства в агропромисловому комплексі Карпатського макрорегіону. Насамперед це стосується таких чинників, як розміщення значної частини сільськогосподарських угідь у гірській та передгірській зоні, а також існуючих можливостей використання, збереження, поліпшення та охорони земель. При цьому буде врахована специфіка формування та використання наявної матеріально-технічної бази, оскільки в своїй більшості вона повинна бути пристосована до рельєфу місцевості, конфігурації полів, малоземелля, тощо. За офіційними даними Головного управління статистики, по Івано-Франківській області розподіл домогосподарств за площею землі характеризувався так (табл. 4, за даними [9]):

Таблиця 4

Групування сільських домогосподарств за площею землі

(%)

Домогосподарства з площею землі, га	Співвідношення домогосподарств			
	за кількістю		за площею землі	
	2005 р.	2006 р.	2005 р.	2006 р.
0,50, і менше	27,0	28,0	9,9	9,1
0,50 – 2,0	41,4	40,3	32,2	30,9
2,0, і більше	31,6	31,7	57,9	60,0

Наведене групування дає можливість стверджувати, що найбільшу питому вагу в структурі землекористувачів займають друга і третя група, яким можна надати статус малих підприємств.

Такий поділ дасть можливість не лише спростити та здешевити приватизацію земельних ділянок у макрорегіоні для значної частини мешканців села, а й допоможе визначитися кожному домогосподарству щодо доцільності приватизації належного йому земельного паю, упорядкувати механізм обов'язкової реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, оскільки нині значна частина господарств селян не реєструється в органах статистики, податкової інспекції тощо, а також збільшити надходження коштів від плати за землю до місцевих

бюджетів. Існують інші переваги, які одержить суспільство в результаті запровадження пропонованого поділу земель за розміром під час приватизації у сільському господарстві Карпатського макрорегіону.

Одна з найбільш гострих і складних проблем, спричинена дрібною приватизацією, полягає у визначенні участі в цьому процесі тих громадян, які нині вже завершили приватизацію земельних ділянок (паїв). Як було зазначено вище, наразі законним правом на приватне володіння землею на селі володіють різні категорії громадян, серед яких значну питому вагу займають особи, які безпосередньо не мають відношення до землі. Позбавляти їх права приватної власності на приватизовані земельні

ділянки буде протизаконним, оскільки призведе до порушення прав людини. Більше того, значна частина з них налагодила досить ефективне відтворення земельних угідь. Для розв'язання цієї проблеми потрібно:

- а) провести генеральну інвентаризацію всього земельного фонду в розрізі усіх користувачів та власників земельних ресурсів, оскільки з часу проголошення незалежності України новітня інформація щодо кількісного та якісного складу угідь відсутня;
- б) шляхом незалежної експертизи встановити існуючий рівень та потенційні можливості забезпечення належного відтворення кожним власником належної йому землі;
- в) у випадку встановлення низького рівня відтворення власником земельної ділянки запропонувати йому передати її у довгострокову оренду державі або викупити її;
- г) за відсутності інших варіантів провести націоналізацію земельних ділянок.

Реалізація таких заходів створить передумови для формування якісно нових суб'єктів господарювання, що зможуть належно налагодити ведення земельного господарства. При цьому особливу увагу

слід приділити можливостям приватизації земельних ділянок в аспекті запровадження та розширення довготривалої оренди, оскільки відтворення земель орендарями протягом тривалого часу дасть можливість об'єктивно оцінити доцільність приватного землеволодіння, в основі якого мають поєднуватись інтереси приватної особи і суспільства. Щодо приватизації присадибних ділянок, площа яких не перевищує 0,50 га, то, на нашу думку, її не слід обмежувати, оскільки власники таких земель не в змозі суттєво вплинути на характер відтворення земельних ресурсів сільськогосподарського сектору економіки Карпатського макрорегіону.

Таким чином, сподівання на те, що штучно створений шляхом приватизації земель сільського господарства приватний власник земельного паю зможе налагодити належне відтворення землі, є ілюзією, дотримання якої ще більше поглибить деградаційні процеси в сільськогосподарському секторі економіки макрорегіону. Аграрна галузь у цілому і відтворення земельних ресурсів зокрема потребують запровадження термінових заходів, які б забезпечували комплексний, професійний підхід до розв'язання проблеми приватизації.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва" від 10.11.1994 р. № 666/94 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1082.5766.0>
2. Указ Президента України "Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям" від 08.08.1995 р. № 720/95 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1082.5861.0>
3. Методичні рекомендації щодо паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям ; затверджено Наказом Державного комітету України по земельних ресурсах від 20.02.1996 р. № 11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.1228.0>
4. Малік М. Й. Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки / М. Й. Малік, О. Г. Шпитуляк // Економіка АПК. — 2006. — № 4 — С. 6—10.
5. Даниленко А. С. Актуальні проблеми та перспективи розвитку земельних відносин / Даниленко А. С., Манько І. П. // Економіка та держава. — 2006. — № 1. — С. 12—17.
6. Павлишенко М. М. Про відокремлення влади від бізнесу / Павлишенко М. М. // Економіка України — 2007. — № 2. — С. 56—60.
7. Павлишенко М. М. Потрібна корінна зміна аграрної реформи. Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій / Павлишенко М. М. // Матеріали сьомих річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників (Київ, 9—10 лист. 2005 р.) / редкол. : П. Т. Саблук та ін. — К. : ННЦ "ІАЕ", 2005. — С. 285—287.
8. Сільське господарство Івано-Франківщини. : [стат. зб.]. — Івано-Франківськ : Гол. упр. статистики в Івано-Франківській обл., 2007. — 190 с.
9. Месель-Веселяк В. Я. Оптимальні розміри сільськогосподарських формувань промислового типу в Україні / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. — 2008. — № 3. — С. 16—21.
10. Архангельський Ю. Про ефективність приватизації в Україні / Ю. Архангельський, О. Радзівський // Економіка України. — 2008. — № 9. — С. 90—94.
11. Державний Земельний Кадастр України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.zemelny.org.ua/rozdil_7/g34/
12. Нестерчук Ю. О. Інститут приватної власності та інтеграційні процеси в АПК / Ю. О. Нестерчук // Економіка АПК. — 2007. — № 5. — С. 95—99.
13. Шарий Г. І. Земельні перетворення — реалії та перспективи (Реалізація політики держави у сфері земельних відносин на сучасному етапі розвитку України) / Г. І. Шарий // Землевпорядний Вісник. — 2005. — № 3. — С. 22—25.
14. Формування ринку землі в Україні / [Галушко В. П., Білик Ю. Д., Даниленко А. С. та ін.]; за ред. А. С. Даниленка, Ю. Д. Білика. — К. : Урожай, 2002. — 277 с.